

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ

- ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β΄
- ΧΡΟΝΟΣ 39ος
- ΤΕΥΧΟΣ 138-139
- ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2017
- ΤΙΜΗ 12 ΕΥΡΩ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ

ΣΕΘΕΛΟΣ-ΙΣΙΔΩΡΟΣ ΜΠΑΛΙΟΣ, Το ισπανικό Σύνταγμα του 1978, οι Αυτόνομες Κοινότητες και η Καταλονία	5
ΖΕΪΝΕΠ ΓΚΑΜΠΕΤΙ, Η κατάσταση των ακαδημαϊκών ελευθεριών στην Τουρκία	7
ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΚΑΡΑΚΑΤΣΑΝΗΣ, Άλλη μια «πρώτη φορά μετά από τόσα χρόνια»; Περὶ της επίσκεψης Ερντογάν	10
ΕΙΡΗΝΗ ΑΒΡΑΜΟΠΟΥΛΟΥ, Η λογική του παραλόγου: με αφορμή τις νέες απαγορεύσεις ΛΟΑΤΚΙ εκδηλώσεων στην Τουρκία	12
ΧΡΗΣΤΟΣ ΗΛΙΑΔΗΣ, Προσπάθειες για ένταξη των Ρομά: εμπόδια και προοπτικές μέσα από την εμπειρία	15
ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΠΑΠΑΤΑΞΙΑΡΧΗΣ, Προσφυγικό, η γνωστική πρόκληση	17
ΑΣΠΑΣΙΑ ΛΟΥΒΗ-ΚΙΖΗ, Ελληνικό Ινστιτούτο της Βενετίας: άλλη μια προσπάθεια χωρίς αποτέλεσμα	21

ΑΡΘΡΑ-ΜΕΛΕΤΕΣ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΤΑΚΗΣ, Επανάσταση και Ρωσική Πρωτοπορία: 100 χρόνια μετά	22
ΘΑΝΟΣ ΛΙΠΟΒΑΤΣ, Ο Μαρτίνος Λούθηρος στο κατώφλι της νεωτερικότητας	34
ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΣΑΜΕΛΑ, Ισλαμική Ανατολή και Ευρώπη: η ιστορική συνείδηση του Ματίας Ενάρ απέναντι στην αντιδραστική ρητορική του Μισέλ Ουελμπέκ	44
ΧΑΡΗΣ ΕΞΕΡΤΖΟΓΛΟΥ, Ιστορία, τεκμηρίωση και μαρτυρία: η διαμάχη για την υπόθεση Τοροσιάν	53
ΝΤΑΜΛΑ ΝΤΕΜΙΡΟΖΟΥ, Οι αποδιοπομπαίοι τράγοι των Σεπτεμβριανών	63
ΤΖΙΝΑ ΠΟΛΙΤΗ, Η πολιτική και ποιητική της διαφθοράς στην Αγγλία: 16ος-18ος αιώνας	74
ΕΥΓΕΝΙΑ ΣΗΦΑΚΗ, Το υποκείμενο του λόγου σε δύο δραματικούς μονολόγους: «Άγιος Συμεών ο Στυλίτης» του Τέννυσον και «Συμεών» του Καβάφη	84
ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΠΟΥΡΝΑΖΟΣ, Το περιοδικό <i>Εποχές</i> και το Congress for Cultural Freedom (CCF): στοιχεία και ερωτήματα από το αρχείο του CCF	94

συγγένειες» των αρχών της δεκαετίας του 1950, των Μπαγιάρ, βασιλιά Παύλου, Μεντερές και Πλαστήρα.

Σίγουρα, βέβαια, η προσήλωση στις προσπάθειες διατήρησης και εμβάθυνσης της ειρήνης στο Αιγαίο, στη σύμφιση των δεσμών μεταξύ των δύο κοινωνιών και στην επένδυση στις ήδη σημαντικές επιτυχίες στον τομέα των διμερών σχέσεων δεν πρέπει να ακυρωθεί λόγω των όποιων ιδεολογικών διαφορών. Ωστόσο, η ελληνική κυβέρνηση θα πρέπει να ισορροπήσει ανάμεσα στην αποφυγή απομόνωσης της Τουρκίας και στη διατήρηση της δυνατότητας άσκησης κριτικής από δημοκρατικές αφετηρίες.

Υπό το πρίσμα αυτό, υπάρχει ένα τρίτο σημείο/ερώτημα που παραμένει ανοικτό και αφορά κυρίως την ελληνική κυβέρνηση. Και το ερώτημα αυτό δεν είναι γιατί έλαβε χώρα η επίσκεψη, αλλά γιατί έτσι (με τέτοια συμβολική επένδυση) και γιατί τώρα; Σε μια στιγμή που, την ίδια ώρα της επίσκεψης Ερντογάν, ξεκινούσε η δίκη του προφυλακισμένου προέδρου του τρίτου σε ψήφους

κόμματος της τουρκικής αντιπολίτευσης HDP Σελαχαττίν Ντεμιρτάς (Selahattin Demirtaş) – χωρίς καν το δικαίωμα φυσικής παρουσίας του στο δικαστήριο. Την αμέσως προηγούμενη μέρα είχε ξεκινήσει η εκδίκαση σε δικαστήρια της Κωνσταντινούπολης των πρώτων από μερικές εκατοντάδες δικαστικές υποθέσεις κατά ακαδημαϊκών-συναδέλφων που μόνο «αδίκημά» τους ήταν η συνυπογραφή μιας έκκλησης στο κράτος για την παύση της βίαιης καταστολής στα Νοτιοανατολικά της χώρας.

Ίσως η σύμπτωση με τη μεγαλύτερη –και τραγική– ειρωνεία ήταν ότι, την ίδια στιγμή της «ιστορικής» επίσκεψης Ερντογάν, ένας από τους πραγματικά πιο ιστορικούς υποστηρικτές της ελληνοτουρκικής προσέγγισης, ο Οσμάν Καβάλα (Osman Kavala), επιχειρηματίας και ιδρυτικό μέλος του τουρκοελληνικού συλλόγου φιλίας το 1987, αλλά και αδρός υποστηρικτής των πρωτοβουλιών της ελληνοτουρκικής κοινωνίας πολιτών έως και σήμερα, ήταν προφυλακισμένος για έκκτη συνεχή εβδομάδα στις φυλακές

του Σιλίβρι στην Κωνσταντινούπολη με ανυπόστατες κατηγορίες.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Η μονογραφία του Λεωνίδα Καρακασάνη, *Turkish-Green Relations. Rapprochement, civil society and the politics of friendship* κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Routledge, Άμπινγκτον 2014. Έχει επίσης συνεπιμεληθεί (μαζί με τον Ν. Παπαδογιάννη) τον συλλογικό τόμο *Politics of Culture in Turkey, Greece and Cyprus. Performing the Left since the sixties*, Routledge, Άμπινγκτον 2016.
2. Για μια εκτενέστερη ανάλυση του ρόλου της «επανάληψης» ως στοιχείου των πρωτοβουλιών προσέγγισης στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, καθώς και για στοιχεία για τις παραπάνω περιπτώσεις, βλ. *Turkish-Green Relations*, ό.π.
3. Αυτ., σ. 4-9.
4. «Το καταρτισθέν πρόγραμμα υποδοχής του προέδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας. Τα μέτρα τάξεως κατά την υποδοχήν», *Ταχυδρόμος* (πρωινή εφ. της Καβάλας), 29 Νοεμβρίου 1952.

Η ΛΟΓΙΚΗ ΤΟΥ ΠΑΡΑΛΟΓΟΥ:

ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΙΣ ΝΕΕΣ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΕΙΣ ΛΟΑΤΚΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ¹

ΕΙΡΗΝΗ ΑΒΡΑΜΟΠΟΥΛΟΥ

Η πολιτική κατάσταση στην Τουρκία αυτήν τη στιγμή είναι πιο κρίσιμη από ποτέ, ειδικά μετά το αποκαλούμενο ως πραξικόπημα που συνέβη στις 15 Ιουλίου 2016 και που οδήγησε και επίσημα στην κήρυξη της κατάστασης έκτακτης ανάγκης επιφέροντας έντονες κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές, και πιο συγκεκριμένα την απόλυση χιλιάδων εργαζομένων, το κλείσιμο πάνω από 180 μέσων μαζικής ενημέρωσης, τις συλλήψεις εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων, ταξιδιωτικές απαγορεύσεις, απειλές, θανάτους, κοινωνική πόλωση και καθημερινή τρομοκρατία. Ταυτόχρονα, η ανάγκη να κατανοήσου-

με τις εξελίξεις που διαδραματίζονται στην Τουρκία μέσα από μία φεμινιστική ματιά είναι εξαιρετικά σημαντική γιατί, όπως πολύ σωστά υποστήριξε η Banu Gökarıksel στην εισαγωγή του ειδικού αφιερώματος που επιμελήθηκε για το περιοδικό *Journal of Middle East Women's Studies*, ένα πραξικόπημα δεν μπορεί να είναι ένα ουδέτερο και άφυλο συμβάν, καθώς η ίδια η εξουσία δεν μπορεί να είναι άφυλη.² Δεν αποτελεί έκπληξη, επομένως, που πρόσφατα στους λεγόμενους επιβλαβείς πολίτες, «συνεργάτες του Fethullah Gülen» και φαντασιακούς εχθρούς του έθνους ήρθαν να προστεθούν οι ΛΟΑΤΚΙ ακτιβιστές και οι φεμινιστικές ομάδες, οποιοσδήποτε και οποιαδήποτε, δηλαδή, παρεκκλίνει από το σχήμα μίας κανονικοποιημένης, πατριαρχικής, εθνικιστικής και θρησκευτικής πολιτείας που προάγεται πλέον δημόσια και νομιμοποιείται θεσμικά. Αυτή η δίωξη είχε ξεκινήσει πριν από το καλοκαίρι του

2016, αλλά έφτασε στο αποκορύφωμά της, όταν ο Recep Tayyip Erdoğan βρήκε την ευκαιρία να «πρωτοτυπήσει» στη Διεθνή Ημέρα Τρανς Μνήμης. Την Κυριακή 18 Νοεμβρίου 2017 ανακοινώθηκε επίσημα η απαγόρευση στην Άγκυρα όλων των εκδηλώσεων που μπορεί να σχετίζονται με ΛΟΑΤΚΙ θεματικές. Η απόφαση αυτή ακολούθησε την ανακοίνωση της κυβέρνησης λίγες μέρες νωρίτερα να απαγορεύσει το φεστιβάλ «Γερμανικές ημέρες ΛΟΑΤ κινηματογράφου» που είχε προγραμματιστεί για το ίδιο Σάββατο-κύριακο, με το δικαιολογητικό ότι μπορεί πιθανώς να «προκαλέσει μίσος και επιθετικότητα μεταξύ των ανθρώπων».³

Ο τρόπος άρθρωσης αυτής της απαγόρευσης έχει ιδιαίτερη σημασία. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι «εκτιμήθηκε ότι [αυτές οι εκδηλώσεις] μπορεί να προκαλέσουν ένας μέρος της κοινωνίας με διαφορετικά χαρακτηριστικά τάξης, εθνικότητας, θρησκείας και εντοπιότητας,

Η Ειρήνη Αβραμοπούλου είναι διδάκτωρ Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και υπότροφος του Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη, Βρετανική Σχολή Αθήνας, και διδάσκει στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. (avrarini@gmail.com)

και άρα να προκληθεί μίσος και έχθρα απέναντι σε ένα άλλο μέρος της κοινωνίας, [κάνοντας τις εκδηλώσεις αυτές] να αποτελέσουν έτσι ξεκάθαρο και άμεσο κίνδυνο εναντίον της δημόσιας ασφάλειας. Επίσης, λαμβάνοντας υπόψη ότι κάτι τέτοιο μπορεί να οδηγήσει σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη και να προκαλέσει εγκλήματα, χρειάζεται να εξασφαλιστούν η προστασία της δημόσιας υγείας και ηθικής και η προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων. Ως αποτέλεσμα πολλαπλών/διαφορετικών κοινωνικών ευαισθησιών μπορεί να συμβούν προκλήσεις και αντιδράσεις από πολλούς εναντίον ομάδων και ατόμων που θα θελήσουν να παρευρεθούν σε αυτές τις εκδηλώσεις». Επίσης, αναφέρεται ότι «εξαιτίας αυτού, από τις 18 Νοεμβρίου του 2017 και στο εξής, οι δραστηριότητες, σε διαφορετικά μέρη στην πόλη, των ΛΟΑΤΚΙ οργανώσεων, όπως προβολές ταινιών, φεστιβάλ, θεατρικά έργα, συζητήσεις και εκθέσεις που σχετίζονται με συγκεκριμένες κοινωνικές ευαισθησίες και ευαισθητοποιήσεις απαγορεύονται από την κυβέρνηση με βάση το Άρθρο 11, προκειμένου να προστατευτούν η ειρήνη, η ασφάλεια, το δικαίωμα στη φυσική ακεραιότητα και στη δημόσια τάξη, ακολουθώντας το άρθρο 17 του Νόμου 2911 για τη Συνάρθρωση και τις Διαδηλώσεις και το Άρθρο 11 του Νόμου 2935 του καθεστώτος έκτακτης ανάγκης».⁴

Το ενδιαφέρον, αλλά και η έντονη ανησυχία, που προκαλεί η λογική πάνω στην οποία αρθρώνεται αυτή η απαγόρευση είναι ο διαστρεβλωτικός της χαρακτήρας, ή, αλλιώς, ο παραλογισμός της. Γι' αυτό και εύλογα κάποιος/α θα μπορούσε απλά να αναρωτηθεί: Πώς μετατρέπεται η ανθρώπινη ζωή που χρήζει προστασίας σε απειλητική ύπαρξη (επειδή απειλείται); Με άλλα λόγια, πώς μετατρέπονται τα υποκείμενα των δικαιωμάτων, οι ΛΟΑΤΚΙ άνθρωποι στην προκειμένη περίπτωση, ταυτόχρονα σε θύματα (γιατί το κράτος έρχεται να τους προστατεύσει από τις συγκρούσεις που μπορεί να προκαλέσει η ύπαρξή τους και προστατεύοντάς τους τους απαγορεύει τη δημόσια παρουσία και άρα την ύπαρξη) και θύτες (γιατί αυτού του τύπου η «προστασία» του κράτους τους δίνεται γιατί απειλούν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες άλλων κοινωνικών και θρησκευτικών ομάδων); Επίσης, πώς φτάσαμε έως εδώ, να κάνουμε δηλαδή ασκήσεις λογικής και να συνομιλούμε με τη λογική του παραλόγου; Τέλος, τι μπορεί να σημαίνει –ή τι επιπτώσεις μπορεί

να επιφέρει– αυτό το ρητορικό παιχνίδι για την ίδια την έννοια των δικαιωμάτων;

Κατ' αρχάς, πώς φτάσαμε έως εδώ. Ενώ αναμένεται να ξεκινήσει η δίκη των δέκα συλληφθέντων εκπροσώπων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της Διεθνούς Αμνηστίας, πριν από λίγο καιρό, στις 16 Νοεμβρίου 2017, ξεκίνησε η δίκη των 24 συλληφθέντων κατά τη διάρκεια της ημέρας της Πορείας Υπερηφάνειας στις 25 Ιουνίου 2017. Εκείνη την ημέρα, όσοι προσπάθησαν να κατέβουν στην πορεία βρέθηκαν αντιμέτωποι με έναν ασφυκτικό αστυνομικό κλοιό: πάνω από 2.000 αστυνομικοί είχαν κλείσει την είσοδο στην πλατεία Taksim και στο πεζόδρομο της Istiklal, ενώ πλαστικές σφαίρες, κάουλες νερού και συλλήψεις ήταν η απάντηση σε όποιους/ες προσπάθησαν να παρελάσουν.⁵ Η πορεία αυτή, εξάλλου, είχε απαγορευτεί επίσημα από την κυβέρνηση ήδη από το 2016, με τη δικαιολογία ότι λαμβάνεται υπόψη η ασφάλεια των κατοίκων και των τουριστών της περιοχής, καθώς και ότι πρέπει να διασφαλιστεί η δημόσια τάξη. Ο φόβος της διατάραξης της δημόσιας τάξης, βέβαια, προερχόταν από συγκεκριμένες δηλώσεις που προηγήθηκαν. «Δεν τους θέλουμε να παρελάσουν γυμνούς πάνω στην ιερή γη της χώρας μας αυτόν τον ευλογημένο μήνα του Ραμαζανιού», ανακοίνωσε μία τουρκική ισλαμιστική ομάδα, με ξεκάθαρες προθέσεις να παρεμποδίσει αυτό που ονομάτισε ως «διαστροφή». Σχετικές δηλώσεις ακολούθησαν και από μία εθνικιστική ομάδα συνδεδεμένη με το κόμμα των Γκρίζων Λύκων, που ανέφερε: «δεν είμαστε υπεύθυνοι για το τι θα συμβεί» ή «δεν θα επιτρέψουμε στους έκφυλους να πραγματώσουν τις φαντασιώσεις τους σε αυτήν τη χώρα».⁶

Από τη μία, η κυβέρνηση και η αστυνομία δημόσια ταυτίζονται και νομιμοποιούν θεσμικά και ηθικά την κοινωνική αστυνόμευση των ηθών, όπως ακριβώς συνέβη και κατά τη διάρκεια του Ιουλίου το 2016, όταν η κυβέρνηση ζήτησε από τον λαό να βγει στους δρόμους και να προασπιστεί τη δημοκρατία εναντίον των πραξικοπηματιών. Τότε, όπως και τώρα, ο λαός μετατρέπεται σε έναν όχλο που διασφαλίζει την κοινωνική αστυνόμευση, διασφαλίζει δηλαδή τα милитарιστικά, εθνικιστικά, πατριαρχικά, ομοφοβικά και τρανσφοβικά συναισθήματα (ή τις «ευαισθησίες») των πολιτών, τα οποία και μετατρέπει σε δικαιώματα.

Από την άλλη, ποιοι είναι «αυτοί» που προκαλούν; Ποιοι μπορούν να ενταχθούν κάτω από αυτό το «αυτοί»; Ήδη

από το 2013 και, παράλληλα με τις εξεγέρσεις στο πάρκο Gezi, η Πορεία Υπερηφάνειας είχε αρχίσει να συγκεντρώνει κάποιες εκατοντάδες χιλιάδες διαδηλωτές, αριθμοί ανήκουστοι όχι μόνο για άλλες χώρες της Μέσης Ανατολής, όπως διατείνονται κάποιοι, αλλά και για την ίδια την Ευρώπη. Όταν το 2003 οργανώθηκε η πρώτη Πορεία Υπερηφάνειας στην οποία και συμμετείχαν 20 με 30 άτομα, δεν περίμενε κανείς ότι το 2009 η συμμετοχή των διαδηλωτών θα έφτανε τους 3.000 ή τους πάνω από εκατό χιλιάδες ανθρώπους από το 2013 και μετά.

Βέβαια, η κοινή οργή που έφερε μαζί πολιτικοποιημένους ακτιβιστές αλλά και μη πολιτικοποιημένους πολίτες να ζήσουν και να συνυπάρξουν μέσα από τις κοινωνικές, ταξικές και ιδεολογικές διαφορές τους στο πάρκο Gezi, και τους οδήγησε μετέπειτα στην Πορεία Υπερηφάνειας, ήταν αποτέλεσμα μίας πολιτικής ώσμωσης που είχε ξεκινήσει πολύ νωρίτερα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η δημιουργία της πλατφόρμας Birbirimize sahip cikiyoruz (Προσέχουμε η μία την άλλη),⁷ μία πολιτική συμμαχία που δημιουργήθηκε μεταξύ φεμινιστικών ομάδων, λεσβιών και θρησκευόμενων γυναικών και που βάση της αποτέλεσε η αναζήτηση δημόσιας αναγνώρισης του κοινού τους αγώνα ενάντια στη βία, τις διακρίσεις, την καταστολή και την καταπίεση. Χωρίς να εξομοιώνονται οι σημαντικές διαφορές των ομάδων αυτών, η συμμαχία τους δεν στηρίχθηκε στη συναίνεση και ομοφωνία αλλά στη «διαφωνία» που, για τον Jacques Rancière, η «διαφωνία» είναι αυτή που καθιστά τα υποκείμενα, υποκείμενα των δικαιωμάτων σε μία δημοκρατία.⁸ Αφορμή στάθηκε τότε η εξαγγελία του Erdogan να προχωρήσει σε συνταγματικές αλλαγές προκειμένου, κατά τον ίδιο, να εξασφαλίσει το δικαίωμα των θρησκευόμενων γυναικών στην εκπαίδευση και την εργασία. Οι θρησκευόμενες ακτιβίστριες των δικαιωμάτων θεώρησαν ότι μία τέτοια πολιτική απόφαση έρχεται να τις καταστήσει ακόμα πιο απειλητικές στη δημόσια σφαίρα και υπογράμμισαν ότι δεν χρειάζονται πολιτικούς ηγέτες να παίρνουν αποφάσεις στο όνομά τους προσπαθώντας να τις «προστατεύσουν» χωρίς καν να είναι ίσες συνομιλήτριες σε αποφάσεις που αφορούν τη ζωή τους. Αυτή η εξαγγελία οδήγησε στη συγκρότηση αυτής της πλατφόρμας πολιτικής συμμαχίας και παρόλο που υπήρξαν έντονες πιέσεις από συντηρητικούς κύκλους για να σταματήσει, αυτό που κατάφεραν είναι να κά-

νουν δημόσια την περιπλοκότητα και τα αδιέξοδα του αγώνα τους για δικαιώματα και, άρα, να επανεγγράψουν οι ίδιες τους όρους διαπραγμάτευσης λόγων και πρακτικών που δημιουργούν εμφύλιο αποκλεισμό και συνθήκες επισφάλειας.

Ένα παρόμοιο αντιφατικό και πολλαπλό «εμείς» είχε δημιουργηθεί και στην πλατφόρμα στήριξης των Κούρδων γυναικών και καταδίκης της έμφυλης βίας, «Πρωτοβουλία Γυναικών για την Ειρήνη»,⁹ η οποία και σχετίζεται άμεσα με τη λίστα υπογραφών των «Ακαδημαϊκών για την Ειρήνη» που ακολούθησε και οδήγησε σιγά σιγά στην καταδίκωξη κάποιων και πλέον όλων όσοι υπέγραψαν. Είναι ένα παρόμοιο «εμείς», ή, αλλιώς, μία παρόμοια «συμμαχία μέσα από τη διαφωνία», που κατεβαίνει σε μία Πορεία Υπερηφάνειας και είναι αυτό το «εμείς» που μετατρέπεται στο «αυτοί» που έρχεται η κυβέρνηση να «προστατεύσει» απαγορεύοντας την ύπαρξή του στο όνομα των δικαιωμάτων και των ελευθεριών ενός όχλου που επιτελεί για την κυβέρνηση το έργο της κοινωνικής αστυνόμευσης.

Επανερχομαι τώρα στο ερώτημα που έθεσα αρχικά, δηλαδή, το τι μπορεί να σημαίνει ή τι επιπτώσεις μπορεί να επιφέρει αυτό το παράλογο ρητορικό παιχνίδι αντιπαλότητας των δικαιωμάτων, για την ίδια την έννοια των δικαιωμάτων. Η στέρεση δικαιωμάτων στο όνομα των δικαιωμάτων είναι επικίνδυνη, όχι, όμως, γιατί η θεσμική νομιμοποίηση μπορεί να επιφέρει κοινωνική νομιμοποίηση. Εξάλλου, η σύγκρουση των δικαιωμάτων είναι εγγενές χαρακτηριστικό τους, εφόσον ο καθολικός χαρακτήρας τους τα μετατρέπει εύκολα σε ένα κενό σημαινόμενο. Το παράλογο, και κατά συνέπεια επικίνδυνο, είναι ότι με έναν σχεδόν διαστρεφικό τρόπο αυτό που κάνει η κυβέρνηση είναι να παίρνει μέσα από τα κοινωνικά κινήματα το πιο ισχυρό χαρτί διαπραγμάτευσης που είχαν έως τώρα: το δικαίωμα στα δικαιώματα.

Είναι γεγονός ότι τόσο οι φεμινιστικές ομάδες όσο και οι ΛΟΑΤΚΙ ακτιβιστές τοποθετούνταν πολύ κριτικά απέναντι σε παγκόσμιες ιδέες, όπως αυτή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, γνωρίζοντας ότι η καθολικότητα των ιδεών στην οποία και παραπέμπει ο λόγος αυτός επισκιάζει πολιτικές, εθνοτικές, έμφυλες, θρησκευτικές και άλλες διαφορές. Ταυτόχρονα, όμως, αυτοπροδιορίζονταν ως οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων γνωρίζοντας, δηλαδή, ότι το δικαίωμα στα δικαιώματα ήταν μία ασπίδα προστασίας, ή, αλλιώς, ήταν μία μετωνυμία προκειμένου

να ονοματίσουν και να καταστήσουν δημόσια αναγνωρίσιμη την επισφάλεια της ύπαρξής τους.

Όταν, όμως, η δημόσια έκφραση ρητορικής μίσους από τις εθνικιστικές ομάδες απέναντι στους ΛΟΑΤΚΙ ανθρώπους, όχι μόνο επιτρέπεται, αλλά και έρχεται να νομιμοποιήσει το δικαίωμα και την ελευθερία αυτών που την εκφράζουν (δηλαδή των ρατσιστών, ομοφοβικών και τρανσφοβικών), τι απομένει; Πώς μπορεί κάποιος/α να απαντήσει σε αυτό; Τι νόημα έχει η έρευνα της ΛΟΑΤΚΙ οργάνωσης ΚΑΟΣ GL στην Άγκυρα που, κάνοντας μία εποπτεία της εκφοράς λόγου μίσους για ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου στα ΜΜΕ για το διάστημα 2013-2016, αναφέρει ότι οι ΛΟΑΤΚΙ άνθρωποι παρουσιάζονται στον δημόσιο λόγο ως σεξουαλικά αντικείμενα, εγκληματίες, καρικατούρες, άρρωστοι, ανώμαλοι και αμαρτωλοί;¹⁰ Τι νόημα έχει να φωνάξει δημόσια κάποιος/α ότι η εκφορά μίσους σχετίζεται άμεσα με τον θάνατο κάποιων ανθρώπων και ότι από το 2008 έως το 2016 δεν είναι τυχαίο ότι έχουν δολοφονηθεί 40 τρανς άνθρωποι ή ότι από τον Νοέμβριο του 2014 έως τον Ιούνιο του 2016 έχουν καταγραφεί 267 υποθέσεις παραβιάσεων των δικαιωμάτων και 7 από αυτές τις υποθέσεις κατέληξαν σε δολοφονίες;¹¹

Όπως αναφέρει η Judith Butler ανυψώντας αντίστοιχες περιπτώσεις χρήσης και κατάχρησης του νόμου από δικαστήρια στις Ηνωμένες Πολιτείες, η αντιστροφή και ο εκτοπισμός της χρήσης των δικαιωμάτων στο όνομα της απονομής δικαιωμάτων από κάποιον που έχει την εξουσία να το κάνει (να ορίσει δηλαδή κάτι που θεωρείται κενό σημαινόμενο) γίνεται γιατί δεν μπαίνει καθόλου στη διαδικασία να εξετάσει και να εξηγήσει τις παραμέτρους αυτής της αδικίας.¹² Πράγματι, η αυθαιρεσία της εξουσίας φαίνεται ακριβώς τη στιγμή εκείνη που χρησιμοποιείται ο λόγος των δικαιωμάτων για να στερήσει δικαιώματα, νομιμοποιώντας οποιαδήποτε έκφραση και εκδήλωση μίσους εναντίον τους.

Ταυτόχρονα, όμως, η διαστρεφική αντιστροφή των όρων αυτών επιτελεί και έναν άλλον ρόλο, μας αποκαλύπτει ένα παράδοξο. Η απαγόρευση του φεστιβάλ, της Πορείας Υπερηφάνειας, όπως και οι συλλήψεις που έγιναν, επιτελεί κατά τρόπο παράδοξο και μία ξεκάθαρη αναγνώριση της πολιτικής απήχησης και αντήχησης που άρχισαν να έχουν οι φωνές και οι διεκδικήσεις των

εκπροσώπων των ΛΟΑΤΚΙ ανθρωπίνων δικαιωμάτων και που οδήγησαν στη δημιουργία πολιτικών συμμαχιών πέρα από κάθε προσδοκία, συσπειρώνοντας έναν προσδευτικό χώρο ο οποίος και σύσσωμος στοχοποιήθηκε και συνεχίζει να στοχοποιείται, να καταδικάζεται και να φυλακίζεται. Κατά τρόπο παράδοξο, και σχεδόν κωμικοτραγικό, αναγνωρίζεται δημόσια μέσω της καταστολής ότι η δημοκρατία, όπως και η εξουσία, έχουν φύλο και ότι το φύλο και η σεξουαλικότητα δεν είναι μία ουδέτερη ή απολιτική παράμετρος στη διεκδίκηση της ζωής και της ανθρωπίνης ύπαρξης.

Αυτό μπορεί να είναι και το πιο σημαντικό μάθημα που μπορούμε να πάρουμε κοιτώντας και εξετάζοντας το τι «γίνεται» αυτήν τη στιγμή στην Τουρκία, καθώς, πέρα από την καταστολή, ακόμα πιο εντυπωσιακή είναι η επιμονή κάποιων στη δημιουργία μίας σύσσωμης αντίστασης μέσα από ένα πολυπρισματικό και συγκρουσιακό «εμείς» το οποίο και δεν αφήνει τις έμφυλες διεκδικήσεις να αποτελέσουν ένα «δευτερεύον θέμα», αλλά τις αναδεικνύει ως καταλυτικό παράγοντα για την παραγωγή κριτικής σκέψης και για την ανασύνταξη της πολιτικής δράσης. Ταυτόχρονα, η αντίσταση κάποιων απέναντι σε φασιστικά, σεξιστικά, πατριarchικά, ομοφοβικά και τρανσφοβικά καθεστώτα, παρά τον φόβο, την εξάντληση και την καθημερινή απειλή που αντιμετωπίζουν, μας υπενθυμίζει ότι ο αγώνας των δικαιωμάτων σίγουρα δεν αφορά μόνο τη θεσμική νομιμοποίηση αλλά την ουσιαστική κοινωνική, πολιτισμική και πολιτική αναγνώριση της ανθρωπίνης ύπαρξης. Η σημασία αυτής της αντίστασης θα πρέπει να αντηχήσει και σε άλλα μέρη του κόσμου όπου οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές, η γεωπολιτική αρχιτεκτονική της «έκτακτης ανάγκης» και της «ασφάλειας» ή της «προστασίας», όπως και η καταστολή που επιβάλλεται ως παρεπόμενο της «κρίσης» και των πολλαπλών κρίσεων, αποτελούν εκ νέου και από κοινού το πιο ανησυχητικό σύμπτωμα της χρονικής περιόδου που διανύουμε σε διαφορετικά μέρη του κόσμου και όχι μόνο στην Τουρκία. Και εδώ ακριβώς έγκειται η επείγουσα ανάγκη δημιουργίας συμμαχιών και μορφών αλληλεγγύης που να έχουν έναν διεθνικό χαρακτήρα και άρα να ξεπερνούν τις αγκυλώσεις των εθνικών φόβων, όρων και συνόρων.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Το κείμενο αυτό παρουσιάστηκε την Τρίτη 21 Νοεμβρίου 2017 στην εκδή-

- λωση «Θεμελιώδη δικαιώματα, διώξεις και ελευθερία του λόγου στην Τουρκία σήμερα», που διοργανώθηκε από τη Διεθνή Αμνηστία και την Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και του Πολίτη, με αφορμή τις πρόσφατες πολιτικές εξελίξεις στην Τουρκία. Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τους/τις διοργανωτές/τριες του συνεδρίου για την πρόσκληση αυτή.
2. Banu Gökarıksel, «Making Gender Dynamics Visible in the 2016 Coup Attempt in Turkey», *Journal of Middle East Women's Studies* 13/1 (2017), σ. 173-4.
 3. Βλ. <http://kaosgl.org/page.php?id=24993> (πρόσβαση 19.11.2017).
 4. Βλ. <http://ankara.gov.tr/yasaklama-kararina-iliskin-basin-duyurusu-19112017> (πρόσβαση 20.11.2017). Σε ελεύθερη, δική μου μετάφραση.
 5. Βλ. <https://www.birgun.net/haber-detay/15-onur-yuruyusu-nun-davasi-bugun-basladi-190777.html> (πρόσβαση 17.11.2017).
 6. Βλ. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/jun/23/turkey-lgbt-free-dom-erdogan-istanbul-pride> (πρόσβαση 19.11.2017) και <http://www.hurriyetdailynews.com/ultra-nationalist-group-threatens-to-block-lgbt-pride-march-in-istanbul-114491> (πρόσβαση 19.11.2017).
 7. Για μία ανθρωπολογική προσέγγιση της ακτιβιστικής αυτής πλατφόρμας, βλ. Eirini Avramopoulou, «Signing Dissent in the Name of "Woman": Reflections on Female Activist Coalitions in Istanbul, Turkey», στο Athena Athanasiou / Giorgos Tsimouris (επιμ.), *Migration, Gender, and Precarious Subjectivities in times of Crisis*, ειδικό αφιέρωμα στο *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, *The Greek Review of Social Research* 140-141/ Β' Γ', 2013, σ. 233-246.
 8. Jacques Rancière, *Dissensus: On politics and aesthetics*, Continuum International Publishing Group, Λονδίνο - Νέα Υόρκη 2010.
 9. Βλ. <http://www.barisicinkadinlar.com/en/> (πρόσβαση: 15.11.2017).
 10. Burak Demirryakan / Pinar Ensari, *Discriminatory Discourse in News Stories on Murders of Transgender Women*, Hrnt Dink Foundation, Τουρκία 2017, σ. 7.
 11. Βλ. <http://www.hurriyetdailynews.com/murder-of-transgender-woman-shines-dark-light-on-rights-issues-in-turkey-103018> (πρόσβαση 17.11.2017).
 12. Judith Butler, *Excitable Speech: A Politics of the Performative* Routledge, Νέα Υόρκη - Λονδίνο 1997, σ. 92.

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΓΙΑ ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΡΟΜΑ: ΕΜΠΟΔΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΜΠΕΙΡΙΑ¹

ΧΡΗΣΤΟΣ ΗΛΙΑΔΗΣ

Τα τελευταία χρόνια έχουν πολλαπλασιαστεί οι προσπάθειες ένταξης των Ρομά στην Ευρώπη σε μεγάλο βαθμό, με αφορμή τη διεύρυνση της ΕΕ προς Ανατολικά και Νοτιοανατολικά. Οι προσπάθειες αυτές έχουν στρέψει τη στόχευση, όχι σε κεντρικές πολιτικές, αλλά σε στρατηγικές και πρωτοβουλίες σε τοπικό επίπεδο, με άμεση εμπλοκή των τοπικών κοινοτήτων και της τοπικής αυτοδιοίκησης. Απαραίτητη προϋπόθεση γίνεται πλέον η συμμετοχή των ίδιων των κοινοτήτων Ρομά με σκοπό την ενδυνάμωση των μελών τους και τη συμμετοχή τους στη λήψη τοπικών αποφάσεων. Επίσης, κεντρική στην προσπάθεια αυτή θεωρείται η διαδικασία της (κοινωνικής και διαπολιτισμικής) *διαμεσολάβησης*, μέσω της οποίας επιχειρείται να αρθούν τα εμπόδια στην πρόσβαση σε τοπικούς θεσμούς και υπηρεσίες, καθώς και να προωθηθεί στην πράξη η ένταξη ως μια αμοι-

βαία διαδικασία μέσω της οποίας τόσο οι θεσμοί του κράτους όσο και οι κοινότητες των αποκλεισμένων προβαίνουν σε βήματα αμοιβαίας σύγκλισης.

Σε αυτές τις κατευθύνσεις, τα τελευταία χρόνια υλοποιήθηκαν στην Ελλάδα από ευρωπαϊκούς οργανισμούς προγράμματα διαμεσολάβησης και ενδυνάμωσης των ρόμικων κοινοτήτων. Για παράδειγμα, μέσω του προγράμματος ROMED I και II του Συμβουλίου της Ευρώπης εκπαιδεύτηκαν στην Ελλάδα σχεδόν 150 Ρομά διαμεσολαβητές οι οποίοι ήρθαν να προστεθούν σε όσους παλαιότερα είχαν εκπαιδευτεί από τη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης. Την εκπαίδευση διαμεσολαβητών ακολούθησε η δημιουργία «τοπικών ομάδων δράσης», με τη φιλοδοξία αυτές να προωθήσουν την ενεργό συμμετοχή των ρόμικων κοινοτήτων στη λήψη των τοπικών αποφάσεων. Οι τοπικές ομάδες εκπαιδεύτηκαν και προετοιμάστηκαν για συναντήσεις διαβούλευσης με τους τοπικούς φορείς, αφότου πέρασαν και οι τελευταίοι τη διαδικασία παράλληλων εκπαιδεύσεων σε ζητήματα ένταξης σύμφωνα με τις αρχές του Συμβουλίου

της Ευρώπης. Σκοπός των κοινών συναντήσεων διαβούλευσης ήταν να τεθούν τα βασικά ζητήματα που αντιμετωπίζουν οι ρόμικες κοινότητες τοπικά, καθώς και να ξεκινήσει μια διαδικασία διαβούλευσης με σκοπό την επίλυση όσων προβλημάτων έχουν τοπική διάσταση.²

Μέσα από την εμπειρία των εκπαιδεύσεων των τοπικών ομάδων δράσης, καθώς και των στελεχών της τοπικής αυτοδιοίκησης σε οκτώ περιοχές της Ελλάδας την περίοδο 2014-2017, στη συνέχεια του κειμένου θα εξαχθούν κάποια συμπεράσματα που αφορούν τα βασικά εμπόδια αλλά και τις προοπτικές ένταξης των τσιγγάνικων/ρόμικων κοινοτήτων στην Ελλάδα.³

Η αυξημένη συμμετοχή των Ρομά στις εκπαιδεύσεις των τοπικών ομάδων δράσης καθώς και τα όσα κατατέθηκαν σε αυτές δείχνουν μία αυξημένη διάθεση για ένταξη, κυρίως ως αντίδοτο στην οικονομική κρίση και στην έλλειψη επαγγελματικής προοπτικής, αλλά και μια ανάγκη να σπάσει ο αποκλεισμός. Τα επαγέλματα με τα οποία κυρίως ασχολούνται οι Ρομά στην Ελλάδα (πλανόδιος μικροπωλητής, λαϊκές αγορές, εμπόριο) έχουν

Ο Χρήστος Ηλιάδης είναι διδάκτωρ Πολιτικών Επιστημών (Έσσεξ) και εκπαιδευτής στο πρόγραμμα ROMED II την περίοδο 2014-2017.